

”Kalaallit Nunaanni pisuussutininik aqutsinermi atuisartut ilisimasaannik ilanngussuinissaq pillugu suliaqarnissamut suleqatigiissitat”-nit inassutigisat

Ukununga
Aalisarnermut Piniarnermullu Naalakkersuisoq,
Nunalerinermut, Imminut Pilersornermut, Nukissiutitut Avatangiisinullu Naalakkersuisoq,
Aningaasaqarnermut Akileraartarnermullu Ataatsimiititaliaq,
Aalisarnermut, Piniarnermut Nunalerinermullu Ataatsimiititaliaq,
aamma
Uumassusillit assigiinngisitaarneri pillugit Isumaqaatigiisummut Allattoqarfik

Decembari 2023

Nuunoq Per Ole Frederiksen¹, Nikkulaat Jeremiassen², Søren Stach Nielsen³, PâviâraK Jakobsen⁴,
Jessica Lefevre⁵, Nette Levermann⁶, Birger Poppel⁷, Michael K. Poulsen⁸, Elmer Topp-Jørgensen⁹,
Finn Danielsen^{8,10}

¹PISUNA (Pinakkanik Sumiiffinni Nalunaarsuineq) Attu; ²KNAPK; ³Sulivit Consult, Nuuk; ⁴Qeqertalik Municipality, Aasiaat; ⁵Attorney at Law, Virginia, USA; ⁶Nuuk; ⁷Ilisimatusarfik, University of Greenland; ⁸NORDECO (Nordic Foundation for Development and Ecology); ⁹Aarhus University; ¹⁰UArctic Thematic Network on Collaborative Resource Management

Eqikkaaneq

Kalaallit Nunaanni pisuussutininik uumassusilinnik aqutsinermi atuisartut ilisimasaannik ilanngussuinarluni iliuuserisap nukittorsarnissaanik siunertaqarsimasumit suleqatigiissitanit inernerisat inassuteqaatillu nalunaarusiap matuma saqqummiuppai. Aalajangiisarnerni atuisartut ilisimasaat suli annertunermik atugaassappata tamanna naalagaaffimmit, kommuninit aamma inuiaqatigiinnit pimoorussinissamik pisariaqartitsisoq suleqatigiissitat inerniliissutigaat. Kommuniti ataatsimi imaluunniit marlunni uumasoaqatigiinnut assigiinngitsunut aalajangiisarnermi periuseralugu atuisartut ilisimasaannik ilanngussuinissamik periutsinik misileraaqqusissummik APN-imut (Piniarnermut Aalisarnermullu Naalakkersuisoqarfimmut) kaammattuuteqarnermik suleqatigiissitat inassutigisaat ilaqarput. Atuisartut ilisimasaannik periuseralugu aalajangiisartut suleqataasullu qanoq atugaqarsinnaanermik ilisimasaqarnissaat, qanorlu sumiiffikkaani inuiaqatigiinnut tamakkuninnga nalunaaruteqartarnissaat APN-ip qularnaartariaqarpai. Inassutigisani alla tassaavoq pisuussutininut suliaqarfinnullu aalajangersimasunut pisortatut akisussaaffigisap sumiiffigisani siunnersuisoaqatigiinnut aamma kommuninut agguaaassisarnissaa APN-ip periarfissiissutigissagaa. Aamma APN-ip PAN-illu (Nunalerinermut, Imminut Pilersornermut, Nukissiutitut Avatangiisinullu Naalakkersuisoqarfiup) uppersaanissamut, aammalu aalajangiisarnermik ilisimatitsiniarluni atuisartut ilisimasaat pillugit nalunaaruteqarnissamut sumiiffigisani inuiaqatigiinnut aningaasanik isumalluutissanik immikkut atugassanngortitsinissaannut pisortani namminersortunilu suliaqartut kaammattortariaqarpat.

Suljarisat naammassisat inernerisallu angusat

1. Aallaqqaasiut. Ullormit 29. novembarimit 1. decembari 2022-mut Aasianni¹ pisuussutiniq aqutsinermut ilisimatitsiniarluni sumiiffigisani ilisimatusarnermilu ilisimasaniq atuisarnissaq pillugu isumasioqatigiinnermi (imaqarniliaq pissarsiarineqarsinnaavoq, takuuk fodnote 1), Kalaallit Nunaanni pisuussutiniq aqutsinermi atuisartut ilisimasaannik ilanngussuinissamut tapersersuisussamik naalagaaffiit avaqqullugit suleqatigiissitap ("Kalaallit Nunaanni pisuussutiniq aqutsinermi atuisartut ilisimasaannik ilanngussuinissaq pillugu suliaqarnissamut suleqatigiissitap") pilersinnissaa pillugu peqataasut isumaqatigiissuteqarput. Qaammatit arfinillit qaangiunneranni suleqatigiissitap inernerisani pillugit Naalakkersuisumut, Aasianni isumasioqatigiinnermi peqataasunut, aammalu Uumassusillit assigiinngisitaarneri pillugit Isumaqatigiissummut Allattoqarfimmuut nalunaarutigissavai. Suljarisat naammassisat inernerisalu angusat taakku nalunaarutit matuma nassuiarpai². Inernerisaagallartut Nuummi ulloq 20. maaji 2023-mi ataatsimeersuarnermi saqqummiunneqarlutillu oqallissutaapput.

2. Oqaatsit atukkat. Kalaallit Nunaanni atuisartut, sumiiffigisani inuiaqatigiit aamma nunap inoqqaavisa ilisimasaannik taakkuninnga atugaqartitsilernissaq pillugu suleqatigiissitap ingerlataqarput. Ilisimasaniq tamakkuninnga nassuiaaniarlutik ataatsimiinnerni aamma isumasioqatigiinnermi peqataasut assigiinngitsut oqariaatsit assigiinngitsut atugaraat. Oqaatsini atugaanerpaq tassaasimavoq "atuisartut ilisimasaat". Oqariaatsilli allat atorneqarsinnaatillugit tamatigoortut ilisimasaniq assigiinnik oqaatiginnittuusutut isumaqarfigineqarput.

3. Politikkikkut inissisimaffimmi pisuussutiniq aqutsinermi atuisartut ilisimasaannik ilanngussuinissamut tapersersuineq. Kalaallit Nunaanni piniarneq pillugu inatsit nutaaq ulloq 13. juuni 2023-mi Inatsisartut akuersissutigaat³, tassungalu ilassutaasoq nalunaarusiaq maannakkut suliarialugu ingerlanneqarpoq. Kalaallit Nunaanni nunami namminermit periusissiat nutaat (Kalaallit Nunaanni Uumassusillit assigiinngisitaarnerannut periusissiaq 2023⁴; Kalaallit Nunaanni ilisimatusarnermut periusissiaq 2022-2030⁵), aammalu nunat tamalaani avatangiisinut isumaqatigiissut nutaaq (Kunming-Montréal Global Biodiversity Framework Agreement⁶, GBF – Kunming-Montréalimi Nunarsuarmi Uumassusillit assigiinngisitaarnerannut Toqqammavissanut Isumaqatigiissut, GBF) tamarmik aalajangiisarnerni ilisimatusarnernilu ilisimatusarnikkut ilisimasaniq atuisartullu ilisimasaannik annertunerusumik atugaqarnissamik pisariaqartitsipput.

¹ https://capardus.nersc.no/system/files/2023-05/AasiaatWorkshopNov-Dec2022_Proceedings.pdf

² Suliaqarneq makkunanit aningaasatigit tapiiffigineqarput: EU-mi suliniutit CAPARDUS aamma ECS (aningaasaliissutit 869673 aamma 101058509), aamma UArctic aqutugalugu Uddannelses- og Forskningsstyrelsen (Ilinniartitaanermut Ilisimatusarnermullu Aqutsisoqarfik) (aningaasaliissut 5228-00001B).

³ https://nalunaarutit.gl/Groenlandsk-lovgivning/2023/Inatsisartutlov-nr-34-af-13_06_2023?sc_lang=da

⁴ https://naalakkersuisut.gl/-/media/publikationer/miljoe/2021/groenlands_biodiversitetsstrategi_2030.pdf?la=da; Goal 4, Sub-Goal 3: "We must ensure that local and user knowledge is documented and integrated in knowledge building and used in the decision-making process"; pp. 52-53.

⁵ <https://nis.gl/wp-content/uploads/2023/01/english-book.pdf>; Goal 1, Initiative 1.4: "Naalakkersuisut aims to support work to identify and expand the use of indigenous and local knowledge in local and international research", pp. 31-33.

⁶ <https://www.cbd.int/doc/c/e6d3/cd1d/daf663719a03902a9b116c34/cop-15-l-25-en.pdf>; <https://www.cbd.int/doc/c/179e/aecb/592f67904bf07dca7d0971da/cop-15-l-26-en.pdf>; "6. Invites Parties and relevant organizations to support community-based monitoring and information systems and citizen science and their contributions to the implementation of the monitoring framework for the Kunming-Montreal global biodiversity framework", p. 1.

Montrealimi Naalagaaffiit Peqatigiit Uumassusillit assigiinngisitaarnerat pillugu ataatsimeersuartitsinerani GBF Kunneqarfiup Danmarkip aamma nunat allat 194-it akuersissutigaat.

4. Suleqatigiissitat katitigaaneri. 2022-mi decembarimit 2023-mut aggustimut suleqatigiissitat, taakkunungalu atasutut eqimattukkuutaat (Task Forcit) tallimat 23-eriarlutik ataatsimiittarsimapput. Suleqatigiissitap inuttarai: Nuunoq Per Ole Frederiksen (siulittaasoq), Nikkulaat Jeremiassen (siulittaap tullia), Søren Stach Nielsen (suliniutitut pisortaq), Jessica Lefevre, Parnuna Egede Dahl, PâviâraK Jakobsen aamma Finn Danielsen. Task Forcit inuttarai: Liv Larsen, Aviaja Lyberth Hauptmann, Nette Levermann, Birger Poppel, Michael K. Poulsen aamma Elmer Topp-Jørgensen.

5. Suleqatigiissitami suliarisat. Suliarisanik makkuninnga suleqatigiissitaaq naammassisaqarpoq:

- Pisuussutit uumassusilinnik taakkuninnga aqutsinissaq pillugu aalajangiisarnerit qanoq ililluni ilisimatitsinermit atorineqarsinnaalersillugit ilisimatusarnermit ilisimasat aamma atuisartut ilisimasaat periusaasutigit aallutarisinnaanerannik misissuineq
- Alaskamit periusaasutigit tunngaveqartutut misilittakkanik misissuinerit
- Atuisartut ilisimasaannik ilanngussuinissamut piniarnermit inatsimmut allaqqaakkamik nalilersuineq
- Aalajangiisarnerni atuisartut ilisimasaannik naalagaaffiit atuisarnerannut aporfissat pillugit oqaluuserisaqarnerit, aamma iluarsissutaasinnaasut nassaarinialugit kattuffinnik inunnillu arlalinnik ataatsimeeqateqarnerit
- Atuisartut ilisimasaannik tapersiinnissaq pillugu oqaluuserisaqartitsinissamut, aamma 2024-mut Kalaallit Nunaannut Naalagaaffiup missingersutaani aningaasaliissutit pilersitsinissaq pillugit Aalisarnermut Piniarnermullu Naalakkersuisumik, Folketingimi ilaasortanik, politikarinillu allanik oqaloqateqarnernik aallartitaqarnerit
- Pisuussutit aqutsinermit atuisartut ilisimasaannik uppersaasinnaaniarluni nunatsinni nunaqarfiit pillugit Kanunupemik (Kalaallit Nunaanni Nunaqarfiit Peqatigiiffiannik) oqaloqateqarsimanerit.

Suliarisat taakku inernerisallu angusat ataani annertunerusumik immikkualuttortalersorlugit nassuiarneqarput.

6. Ilisimasanit assigiinngitsunik ilusilinnit ilisimatitsissutit qanoq isumagineqartarpat? Allaat ilisimatitsissutit killup tungaanut taakkartuisuugaluartut pisuussutit uumassusilinnik taakkuninnga aqutsinissaq pillugu ilisimatusarnermit ilisimasat aamma atuisartunit ilisimasat periusaasutigit ilisimatitsissutit qanoq isumaginniffigisinnaaneri suleqatigiissitap misissorpai.

Suleqatigiissitap alloriarfissat tallimat siunnersuutigai, taakkulu sumiiffimmi ataatsimi uumasooqatigiissuni ataatsip ilisimatusarnermi ilisimasat atuisartullu ilisimasaat atorlugit qanoq aqunneqarnissaanik nalilersuinermit atorineqassapput. Alloriarfissanik taakkuninnga atuinermut siunertaq tassaavoq uumasooqatigiinni ataatsimik (uumasukkaartut amerlassusaanni) ataasiakkaarlugit sammisaqartarnissaq, aammalu uumasooqatigiit tullerriaarnerini alloriarfissat taakku atortuarnissaat.

Alloriarfissat tassaapput:

Alloriarfissaq 1 Uumasooqatigiinni pisuussutitut ilisimasani tunngaveqartumik aqutsinissaq pisariaqartinneqarpa?

Alloriarfissaq 2 Uumasooqatigiit killiffigisaat (noor'lu, ataaseq, marluk imaluunniit amerlanerit) pillugu ilisimatitsissutinik tunniussalittut ilisimasanut ilutsit akuttoqatigiissaartumik katersat qanoq amerlatigineri?

Alloriarfissaq 3 Uumasooqatigiinni amerlassusilinnut taakkununga ilisimasani ilutsit assigiinngitsut tamakku tunngasuuppat?

Alloriarfissaq 4 Uumasooqatigiit nunamit allamit/sumiiffimmit allamit pigineqaqataappat?

Alloriarfissaq 5 Atuisartut ilisimasaannik ilisimatusarnermilu ilisimasani tamanik ikiorteqarluni uumasooqatigiinnut piujuartitsisumik aqutsinissamut aqutsinermut toqqammavissamik ineriartortitsinissaq. Toqqammavissat taakku iluini uumasooqatigiinnut aqutsinermik iluarsinissat pillugit aalajangiussisarnerit.

Allaffimmi misileraanermi alloriarfissat taakku suleqatigiissitap atorpai. Maannakkut aalajangiisarnermi atuisartut ilisimasaannik ilanngussuiniarluni iliuuserisamut aporfissaq paasineqartoq tassaavoq APN-ip nunaqarfinit sinniisuutitut katersanit atuisartunit ilisimasani pissarsineq ajornera.

Nunaqarfinit amerlanerit atuisartunit ilisimasani peqarsimagaluarpat avatangiisinut tunngasutut piujuartitsisumik atuisartut ilisimasaannik ilisimatusarnermilu ilisimasani tamanik atugaarluni uumasooqatigiinnik qanoq aqutsinissamut aqutsinermut toqqammavissamik ineriartortitsinissamut tamanna pingaartuteqartuussaaq. Aqutsinissamut najoqqutassaqarfiusinnaasunut pingasunut suleqatigiissit assersuutissat ineriartortippaat, makkununga, A) uumasooqatigiit mianerisariallit, B) uumasooqatigiit mianerisarialittut inissitaanngitsut, aammalu sumiiffippassuarnit inunnit iluaqutigineqartut, aamma C) uumasooqatigiit mianerisarialittut inissitaanngitsut, pingaanagerusutullu najugaqarfinit qanittuusunit iluaqutigineqartut:

Aqutsinissamut najoqqutassaqarfiusinnaasut

A. Uumasooqatigiinnut mianerisarialinnut piujuartitsisutut aqutsinissamut toqqammavissap APN-imit aqunneqarsinnaanera suleqatigiissitap siunnersuutigaa. Uumasooqatigiit suuneri malillugit pisassarisat ukiut 4.-10.-kkaarlugit uumassusillit pillugit siunnersuisartut aalajangertarpaat. Piffissani uumassusillit pillugit siunnersuisoqarfiunngitsuni atuisartut ilisimasaannik tunngavilimmik pisassanik ukiukkaartumik APN iluarsaassaqarsinnaassaaq (assersuutigalugu 5 %-it tikillugit amerleriaanernik imaluunniit ikileriaanernik).

B. Uumasooqatigiinnut mianerisarialittut inissitaanngitsunut, aammalu sumiiffippassuarnit inunnit iluaqutigineqartunut, soorlu qalerallit, saarullit, nipisat meqqillu (mitit) piujuartitsisumik aqutsinermut toqqammavissaaq APN-imit aqutarineqarsinnaasooq suleqatigiissitap siunnersuutigaa. Atuisartut ilisimasaannik, aamma uumassusillit pillugit siunnersuisarnermik tunngavilimmik pisassat APN-ip aalajangersinnaassava⁷. Tamanna suliaqarfigineqaqqissaaq, tassalu periusaasutigit qanoq ililluni pisinnaanissaa pillugu.

⁷ https://www.uarctic.org/media/1601946/policybrieflokalvidenfiskeriforvaltning_final_8june2021.pdf

C. Uumasooqatigiinnut mianerisarialittut inissitaanngitsunut, aammalu pingaarnertut qanittuni nunaqarfinnit iluaqutigineqartunut, soorlu eqaluit umimmaallu, atuisartut ilisimasaannik tunngavilimmik (kommunimi ileqqoreqqusaq aqutugalugu) piujuartitsisutut aqutsinermut toqqammavissaq sumiiffigisami siunnersuisooqatigiinnit, nunaqarfinnut summiiffinni uumasooqatigiinnik akuttoqatigiissumik iluaquteqartartunit sinniisuutitanit inuttaqartunit aqunneqarsinnaasoq suleqatigiissitap siunnersuutigaa. Pinngortaleriffik siunnersuisartutut atuussinnaavoq, sumiiffimmeersunut kisitsinermik periutsinik ilinniartitsisinnaalluni, aammalu sumiiffigisami siunnersuisooqatigiinnit uumassusillit pillugit aqutsinermut attuumassutilittut apequtinik akissuteqarsinnaalluni⁸.

7. Alaskamit periusaasunit tunngavilittut misilittakkat. 1977-imi arfivimmik piniarneq pillugu Alaskami sivisuumik oqallittoqarsimavoq⁹ (Lefevre J., 2013, takuuk fodnote 9). Piniartut namminneq biologissatik (uumasut pillugit ilisimasallit) inatsisileritoorlu atorfinitsissimavaat. Ilisimatusaatit ilusaanni, paasisutissanik paasisaartarnermik, aamma ilisimatusarnermi inernerisanik nalunaaruteqartarnerni piniartut misissukkatut paasisaannik ilanngussuisumik ingerlatseriaaseq ineriartortinneqarpoq. Biologit piniartut atorfinitsitaat piniartunit paasisutissat "kitaani nunat ilisimatusarnikkut" oqaaserisartagaannut allanngortippaat. Ilisimatusaatit ilusaat atuisartut ilisimasaannik tunngaveqarsimavoq. Ilisimatusarnermi inernerisanik paasisaqarniarneq atuisartut ilisimasaannik ilanngussuivoq. Naalagaaffimmit aalajangiussinernit piniartunit, taakkulu biologiit ilisimatusaatinik ilanngussuinissamut ingerlatseriaasissamik pilersitsiniartuuvoq inatsisileritooq. Ingerlatseriaatsimi tassani piniartut pisortaqarfimmilu atorfeqartut naligiissutut imminnut attaveqaqatigiissuupput.

Alaskap 1977-imi inissisimaneranut naleqqiullugu Kalaallit Nunaat angusaqarneruvoq, ilaatigut Kalaallit Nunaata PISUNA pigimmagu (Piniakkanik Sumiiffinni Nalunaarsuineq; <https://pisuna.org/>; <https://eloka-arctic.org/pisuna-net/en>). PISUNA tassaavoq atuisartut ilisimasaannik uppernarsaasarnermut aqqqissuussaasutut ingerlattagaq, aammalu pisuussutinik uumassusilinnik aqutsinissaq pillugu aalajangiussinerni aalisartunik piniartunillu ilanngussuinermit ingerlatsivik. Maannakkulli piffissamut ungasissumut ilungersuuteqarfissamut Kalaallit Nunaat ingerlatassaqqarfeqalerpoq. Atuisartut ilisimasaannik APN-imut atugaqaqqusineq, aammalu aalisartunit piniartunillu misissuilluni paasisanik aamma aqutsinissamut siunnersuutaannik APN-imut pilersuuteqarneq naammassimangillat. APN-ip aalajangiussisarnerani aqqqissuussaasumik atuisartut ilisimasaannik ilanngussuisartumik attaveqaqatigiinnermi ingerlatseriaaseq pilersinnigassaavoq. Ingerlatseriaaseq taanna periusaasuni aammalu ingerlanneqartuurtumik tunngaveqartumik atorneqassaaq. Aammalu annertuutut iluseqartumi. Ingerlattaqarlut tamakkiisumik sullissisarfiarinerneqartussaavoq.

8. Piniarnermut inatsimmik nutaamik nalilersuineq. Piniarnermut inatsisissamut allaqqaagaq (2023), aammalu piniarneq pillugu aalajangiisarnerni atuisartut ilisimasaannik ilanngussuineq pillugu tassani aalajangersakkat suleqatigiissitap nalilersorpai. Piniarnermik aqutsinermi atuisartut ilisimasaannik ilanngussuinerup pingaarnersiugaanera siunertamut paragraffimi inatsimmi allassimavoq. Assersuutigalugu atuisartut ilisimasaat peqatigiiffinnit imaluunniit Piniarneq pillugu Siunnersuisooqatigiinnit pissarsiarineqarsinnaasoq tassani allassimavoq. Aamma atuisartut

⁸ <https://conbio.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/csp2.159>

⁹ <https://www.eli.org/sites/default/files/eli-pubs/elr-article-4.pdf>

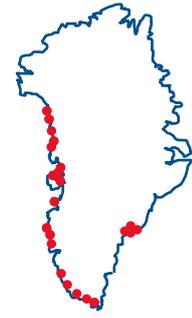
ilisimasaannik ilanngussuinnermut, nalunaaruteqartarnermut atuinnermullu naalagaaffiup ilassutissanik aalajangersakkanik ineriartortitsisinaanera inatsimmi aamma allassimavoq. Inatsit ulloq 13. juuni 2023-mi Inatsisartut akuersissutigaat.

9. Politikerinik oqaloqateqarnerit. Suleqatigiissitap ataatsimeeqatigisimavai Aalisarnermut Piniarnermullu Naalakkersuisoq Karl Tobiassen, kiisalu Aningaasaqarnermut Akileraartarnermullu Ataatsimiititaliami, aamma Aalisarnermut, Piniarnermut Nunalerinermullu Ataatsimiititaliami ilaasortat, kiisalu Folketingimi ilaasortaq Aaja Chemnitz.

Aalajangiisarnerni atuisartut ilisimasaannik aamma ilisimatusarnermi ilisimasaniq sulii annermik ilanngussuinissamut tapersersuinnerminik Naalakkersuisoq Karl Tobiassen oqaaseqarpoq. Aamma atuisartut ilisimatusartullu annertunerminik suleqatigiissappata tamatuma pitsaasuusnaanera oqaatigaa. Ingammik maannakkut, atuisartut ilisimassaasa pingaaruteqassusiat pillugu annertunerminik sianiginnittoqarnerani, ilaatigut atuisartuni, aamma ilisimatusartuni, aammalu Inatsisartuni. Nerisassatigut isumannaatsuutitsineq assut pingaartorsiugaavoq. Atuisartut ilisimasaannik atuineq piffissamut ungasinnerusumut nerisassianik isumannaareqataasinnaavoq. Pisortani oqartussaasut aqutsinikkut piginnaasaannik annertusaanissaq pillugu pilersaaruteqartoqarnerarparaa, "atuisartut ilisimasaannik suliaqartuni biologit amerlanerit tassani takorloorlutigu". Ilannguppaalu "allannguutit annertuut" takkuttissasut. YouTubemi apeqqarissaarineq naatsoq uaniippoq: <https://www.youtube.com/watch?v=ocdkIbDYvGU>.

Issittumi avatangiisini tapiissuteqartarnermut Danmarkimi naalagaaffiup maannakkut najoqqutarisai taamaallaat annikitsuinnarmik annertussusilimmik nunatsinnit tunngavillit pilersitanik pingaarnersuisarnerat Folketingimi ilaasortap Aaja Chemnitzip aarleqquteqarfigalugu oqaatigaa. Tamatuma malitsigisaanik avatangiisinut ministeri Magnus Heunicke apeqquteqarfigaa (19. aprili 2023-imi): "Missingersuutitut, aamma Issittumut avatangiisinut tapiissuteqartarnermut tunngatillugit (...) ministeri isumaqarpa Issittumi ilisimatusarlunilu avatangiisinut tapiissuteqartarnermut iliuuserisat Kalaallit Nunaanni tunngaveqartitaassannginnersut? Siunissami aningaasaliissutinik tunniussinerni nunatsinni pimoorusaasunik (...) annertunerusumik pingaarnersuiunerup qularnaarnissaa ministerip isumaliutigerusunnerlugu?" Ministerip akissutigaa Avatangiisinut ministereqarfik (Miljøministeria) "aningaasaliissutinut pingaarnersuisarnermut ilusaasumik nalilersuiuartartoq, aammalu tapiissuteqartarnermut ingerlatassanut Nunalerinermut, Imminut Pilersornermut, Nukissiutinut Avatangiisinullu Naalakkersuisoqarfimmik oqaloqateqartartuusoq, aammalu suliniutinut qinnuteqaatinut takkuttunut atatillugu ministereqarfik aamma tusarniarneqartartoq" (<https://www.ft.dk/samling/20222/almdel/gru/spm/35/svar/1959301/index.htm>). 2023-mi septembarimi killiffissalittut Danceami inissitaq nutaaq suliniutit Kalaallit Nunaanni tunngaveqartinnissaannut aasit annikinnerpaamik pingaarnersiuugaaffeqarpoq.

10. Pisuussutit aqunnissaannut atuisartut ilisimasaannik piniartut aalisartullu uppersaaffeqarfigisaattut nunaqarfiit. Pisuussutit aqunnissaannut atuisartut ilisimasaannik piniartut aalisartullu uppersaaffigisaqarneranni immikkut pingaaruteqartussatut nunaqarfiit sorliussaneri pillugit suleqatigiissitap Kanunupe (Kalaallit Nunaanni Nunaqarfiit Peqatigiiffiat) oqaloqatigaa. Tamanna atuisartut ilisimasaannik atuinermik tapersersuiniartunut aningaasaliarsinnaasunut iluaqutaasinnaavoq. Nunaqarfinnik 'pinngitsuugassaangitsutut' amerlassusilinni atuisartut ilisimasaannik uppersaasarnepup pilersinnissaa pisariaqartinneqarpoq. Nunaqarfinnut najoqqutassat sisamat atorpagut: minnerpaatut angissusilik (>60 inuttalik, 2020); aalaakkaasunik imaluunniit amerliartortunik inuttallit (2013 aamma 2020); aalisarnerup piniarnerullu iluani suliaqarfigisat (Piniarnek pillugu database); aamma nunap ilusaatigut siammarsimassuseq (sineriak/kangerluit, kommunit tallimat tamarmik). Najoqqutassanik taakkuninnga malittarinnessinnaasut nunaqarfiit 22-upput, takuuk nunap assinga ilanngussaq.

11. Pisuussutit uumassusillit pillugit sumiiffigisamit uppersaasarnermut malittarisassiat pillugit Manausimit allakkat. Manausimit allakkaniipput pisuussutit uumassusillit pillugit sumiiffigisanit uppersaasarnernut inassuteqaatit 40-t. Malittarisassiat Kalaallit Nunaat ilanngullugu nunanit 18-imi peqataasunit 220-nit suliarineqarput (<http://dx.doi.org/10.25607/OBP-965>). Kattuffinnit 11-nit malittarisassianut nutarsaanernik oqaaseqaatinillu suleqatigiissitaq tigusaqarsimavoq. Malittarisassiat iluarsaassat pisuussutit uumassusillit pillugit sumiiffigisamit uppersaasarneq pillugu Uumassusillit assigiinngisitaarneri pillugit Isumaqatigiissummut "pisortanit" malittarisassiannornissamut piukkunnaateqarput. Uumassusillit assigiinngisitaarneri pillugit Isumaqatigiissummi "Åbne Arbejdsgruppe om Artikel 8j (Traditionel Viden)"-imut ("Artikel 8j pillugu Ammasutut Suleqatigiissitanut (Ileqquliussatut Ilisimasat)"-nut) nuna tamatuminnga siunnersuuteqassasoq pisariaqartinneqarpoq. Uumassusillit assigiinngisitaarneri pillugit Isumaqatigiissummut attaveqarnermik Kalaallit Nunaanni PAN (Nunalerinermut, Imminut Pilersornermut, Nukissiutinut Avatangiisinullu Immikkoortoqarfik) isumaginnittuavoq.

12. 2023-mi maajimi Nuummi ataatsimeersuarneq. Nuummi ulloq 20. maaji 2023-mi Ilimmarfimmi (Ilisimatusarfimmi) suleqatigiissitap inernerigallagai oqallissutaapput. Ingerlatat peqataasullu allattorsimaffiat ilanngussaq 1-imi nassaarineqarsinnaapput. Ataatsimeersuarnermi oqallinnerit tunngavigalugit ataani eqikkaarneqartunik inernerisatut inassutissatullu katersat suleqatigiissitap isumaqatigiissutigisimavai.

13. Inernerisat inassuteqaatillu. Pisuussutit uumassusillit tamakku aqutarinissaat pillugit aalajangiussani atuisartut ilisimasaannik atuneq imatorsuaq siammartertorsuusimangilaq. Aqutsisartut aalajangiussineranni atuisartut ilisimassaasa atornissaannik qularnaariniarluni suli annermik naalagaaffimmit, kommuninit aamma inuinnarni inuiaqatigiiffinnit pimoorussinissamik tamanna pisariaqartitsivoq. Atuisartut ilisimasaannik isumaginnissinnaanissamut aqutsinermut toqqammavissanik ineriartortitsisoqartariaqarpoq. Aqutsinermut toqqammaviit misilerarnissaat, aammalu periusaasuni atuisartut ilisimassaannik isumaginnittarnerit pisariaqarput, taavalu misilittakkat ilinniarfigisariaqarlutik.

Inassuteqaatit

Kalaallit Nunaanni pisuussutinik aqutsinermi atuisartut ilisimasaannik ilanngussuinissaq pillugu iliuseqarnissamut Suleqatigiissitap makku inassutigai:

Inassuteqaat 1: Kalaallit Nunaanni sumiiffinni najugaqarfigisani tamani atuisartut ilisimasaannik katersuinissamut aqqissuussamik piffissamut ungasissumut aningaasaliinermik pilersitsinissamut periarfissanik APN (Aalisarnermut Piniarnermullu Naalackersuisoqarfik) misissuissaaq. Aalajangiisarnermut ilalersuuteqarnerup saniatigut atuisartut ilisimasaat aamma Arktisk Rådip (Issittumut Siunnersuisoqatigiit) Circumpolar Biodiversity Monitoring Programianut (CBMP-imut) (Issittoq kaajallallugu Uumassusillit Assigiinngisitaarnerannik Nakkutilliinermik Ingerlatami) peqataasinnaapput. Suleqatigiissitaq ingerlatamut tassunga ilalersuuteqarusuppoq.

Inassuteqaat 2: Pisuussutit uumassusillit taakku aqutarinerini atuisartut ilisimasaannik atuinissamut toqqammavissanik APN (Aalisarnermut Piniarnermullu Naalackersuisoqarfik) ineriartortitaqassaaq. Toqqammavissat uumasooqatigiinnut sumiiffigisanullu aalajangersimasunut sumiiffigisani siunnersuisoqatigiinnut kommuninullu aqutsinermik akisussaaffimmik agguaaassisinnaanermik periarfissiissapput. Najooqutassaqarfinnik arlalinnik ineriartortitsisoqartariaqarpoq (takuuk Inassuteqaat 3), uumasooqatigiit suussuserisaat siamarsimassusaallu apequtaallutik. Uumasooqatigiit ilaannut toqqammavissat nunanik allanik isumaqatigiissuteqarnissat pisariaqartissinnaavaat, soorlu NAMMCO-mi, Canada-Greenland Joint Commission on Beluga and Narwhal'imi (JCNB-mi) (Canadami-Kalaallit Nunaanni Qilalukkat Qaqortat aamma Qilalukkat Qernertat pillugit Ataatsimoorluni Ataatsimiititaliarsuarmi) aamma nunat tamalaani kattuffinni allani.

Inassuteqaat 3: Kommunimi ataatsimi imaluunniit marlunni piviusutut aallarniutitut pilersitat aqqutigalugit aqutsinissamut toqqammavissatut najooqutassaqarfinnik A-mik, B-mik C-millu APN (Aalisarnermut Piniarnermullu Naalackersuisoqarfik) misileraassaaq. Atuisartut ilisimasaannik aamma ilisimatusarfinni ilisimasani tamani ikiorteqarluni uumasooqatigiit taakkulu amerlassuserisaat toqqartukkat qanoq aqunneqarsinnaanissaat aallarniutitut pilersitat takutissavaat. Makku sammisarinissaat inassutigineqarpoq: A) uumasooqatigiit mianerisariallit, B) uumasooqatigiit mianerisarialittut inissitaanngitsut, aammalu sumiiffippassuarnit inunnit iluaqutigineqartut, aamma C) uumasooqatigiit mianerisarialittut inissitaanngitsut, aammalu pingaarnertut nunaqarfinnit qanittunit iluaqutigineqartut.

Inassuteqaat 4: Aalajangiisarnerni atuisartut ilisimasaannik ilanngussiniarnermi aporfissanik suli annertunermik APN (Aalisarnermut Piniarnermullu Naalackersuisoqarfik) suussusersissaaq, aammalu iluarsiissutissanik nassaassaaq. Aamma periuseralugu atuisartut ilisimasaannik qanoq atugaqarnissamut, aammalu piniartunut aalisartunullu uterfiginnilluni qanoq nalunaaruteqartarnissamik aalajangiisartut sulisuusullu ilisimasaqarnissaannik naalackersuisoqarfik qulakkeerisariaqarpoq. Aamma atuisartut ilisimasaannik uppernarsaasartunut nunaqarfinnut aningaasatigut tapiissuteqartarnermik APN-ip pilersitsiniaassanera inassutigineqarpoq. Atuisartut ilisimasaannik piniartut aalisartullu uppernarsaanissaannik tapersersuiniarluni periarfissanik suleqatigisanik/aningaasaliisartunik Naalackersuisoqarfiup sianiginnitsisarnissaa siunnersuutigineqarpoq.

Inassuteqaat 5: Issittumi avatangiisinut tapiissuteqartarneq pillugu danskit naalagaaffiannik siunnersoqatigiinnernut atatillugu PAN (Nunalerinermut, Imminut Pilersornermut, Nukissiutitut Avatangiisinullu Naalakkersuisoqarfik) makkununga annertunermik pingaarnersuisoqartarnissaanik qulakkeerinnissaaq, (1) Kalaallit Nunaannik ilanngussuineq, aamma nunatsinnit tunngavilittut suliniutit, aamma (2) "community-based monitoring and information systems and citizen science"¹⁰-mik ("sumiiffigisani tunngaveqartutut nakkutilliineq, aamma ilisimatitsisarnermik aqqiissutit, aamma atuisartunit ilisimasat"-mik) tapersersuinissaq pillugu GBF-ip inassuteqaataanik malitseqartitsineq. Aamma pisuussutit uumassusillit taakku pillugit aqutsinermi aalajangiussinernut atuisartut ilisimasaannik uppersaallutillu nalunaaruteqartartunut nunaqarfinnut aningaasatigut isumalluutissanik immikkut atugassanngortitsinissaannut pisortanit namminersortunilu suliaqartut PAN-ip kaammattussagai inassutigineqarpoq.

Inassuteqaat 6: Uumassusillit assigiinngisitaarneri pillugit Isumaqatigiisummut 'pisortanit' malittarisassiatut pisuussutit uumassusillit pillugit sumiiffigisamit uppersaasarnissamut malittarisassiat pillugit Manusimit allakkat iluarsaasat pilersinnissaanut nunatsinnit/danskinit siunnersuummik suliarinninnermut PAN (Nunalerinermut, Imminut Pilersornermut, Nukissiutitut Avatangiisinullu Naalakkersuisoqarfik) ingerlatsiviliusaaq. Tamatuminnaga "Åbne Arbejdsgruppe om Artikel 8j (Traditionel Viden)"-imut ("Artikel 8j pillugu Ammasutut Suleqatigiissitanut (Ileqquliussatut Ilisimasat)"-nut) Kalaallit Nunaata/Danmarkip saqqummiussaqaarnissaat inassutigineqarpoq.

Inassuteqaat 7: Inassuteqaatinik katersanik makkuninnga suleqatigiissitat makkununga saqqummiussissaaq; (1) Aalisarnermut Piniarnermullu Naalakkersuisoq; (2) Nunalerinermut, Imminut Pilersornermut, Nukissiutitut Avatangiisinullu Naalakkersuisoq; (3) Aningaasaqarnermut Akileraartarnermullu Ataatsimiititaliaq; (4) Aalisarnermut, Piniarnermut Nunalerinermullu Ataatsimiititaliaq; aamma (5) Uumassusillit assigiinngisitaarneri pillugit Isumaqatigiisummut Allattoqarfik. Kiisalu qaammatit 12-it aamma 24-t kingorna suleqatigiit naapeqqinnissaat inassutaavoq.

¹⁰ <https://www.cbd.int/doc/c/179e/aecb/592f67904bf07dca7d0971da/cop-15-l-26-en.pdf>

Ilanngussaq 1. Nuummi Ilimmarfimmi 20. maaji 2023-mi ataatsimeersuarnermut "Kalaallit Nunaanni pisuussutiniq aqutsinermi sumiiffigisanit ilisimasanik atuisartullu ilisimasaannik ilanngussuineq"-mi pisussat peqataasussallu allattorsimaffiat.

Tunngavik: Aasianni isumasioqatigiinnermi aallartisarneqartumik ingerlatamik eqikkaallunilu nalilersuinissaq ataatsimeersuarnermut tassunga siunertaasimavoq, tassaniilluni suleqatigiissitat pilersinnerat, taannalu Kalaallit Nunaanni pisuussutiniq uumassusilinnik tamakkuninnga aqutsinermi atuisartut ilisimasaannik ilanngussiniarluni iliuuserisamik nukittorsaassaaq.

Suleqatigiissitat angusaat siunnersuutaallu saqqummiunneqarlutillu oqaluuserineqarput. Aamma pisuussutit uumassusillit sumiiffigisanit uppersaanissamut malittarisassiat pillugit Manusimit allagaat oqallissutaavoq. Montréalimi Konferencen om Biologisk Mangfoldighedimit (Uumassusillit Assiginnigisitaarneri pillugit Ataatsimeersuarnermit) inassuteqaatit arlallit saqqummiunneqarput. Ilisimatusarfimmi biologit (uumassusililerituutut) ilinniagaqarnermut nutaamut pilersaarutit saqqummiunneqarput. Ilulissani Kangianit aalisakkat miluumasullu pillugit sumiiffigisamit ilisimasanik uppersaasarnermut misilittakkat agguanneqarput.

Akisussaasoq: Søren Stach Nielsen (Birger Poppel)

Pisussat:

09:00 Tikilluaqqusineq. Birger Poppel

09:15-09:30: Uumassusillit assiginnigisitaarnermi pillugit nunarsuarmi isumaqatigiissut nutaaq. Finn Danielsen

09:30-10:00: Oqallinneq

10:00 Kaffe

10:30-11:00 "Kalaallit Nunaanni pisuussutiniq aqutsinermi atuisartut ilisimasaannik nukittorsakkatut ilanngussuineq pillugu suleqatigiissitaq"-mi Aasianni isumasioqatigiinnerup kingornatigut angusarisimasanik eqikkaaneq. Søren Stach Nielsen

11:00-12:00 Oqallinneq

12:00-13:00 Ullo'qeqqasioorneq

13:00-13:30 Aalisakkat immamilu miluumasut pillugit atuisartut ilisimasassaa pingaaruteqassusaat.
Sascha Schjøtt

13:30-14:30 Oqallinneq

14:30-15:00 Ilisimatusarfimmi biologitut (uumassuililerituutut) ilinniagaqarneq nutaaq. Aviaja L.
Hauptmann, Liv Larsen, Vivi Vold

15:00-16:00 Oqallinneq aamma naggasiineq

Peqataasut:

Caroline	Bouchard
Joachim	Christensen
Rannvá	Clementsén
Finn	Danielsen
Per Ole	Frederiksen
Aviaja Lyberth	Hauptmann
PâviâraK	Jakobsen
Uffe	Jakobsen
Emilie	Jensen
Nikkulaat	Jeremiassen
Ivalo	Knudsen
Liv Mejer	Larsen
Ole	Larsen
Nette	Levermann

Kristine	Lynge-Pedersen
Gerth	Nielsen
Judith K.	Nielsen
Martin R.	Nielsen
Søren Stach	Nielsen
Francoise	Pearlman
Jay	Pearlman
Birger	Poppel
Marie Kathrine	Poppel
Tida	Ravn
Hanne	Sagen
Stein	Sandven
Sascha	Schiøtt
Atli Arnfinsson	Tomassen
Vivi	Vold
Sylvia	Weging.